

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Варій М.Й.

*доктор психологічних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ ЛЮДСЬКОЇ ПСИХІКИ ДО ХХІ СТОЛІТТЯ

Проаналізуємо основні концепції та моделі людської психіки до 20 століття.

Першою слід назвати *анімістичну концепцію психіки*, в якій, як відомо, стародавні уявлення про навколишній світ пов'язані з анімізмом (лат. *anima* – це душа, дух) – вірою у прихований за видимими речами сонм духів (душ) як особливих «агентів» або «примар», котрі покидають людське тіло з останнім подихом, а за окремими вченнями (наприклад, знаменитого філософа та математика Піфагора), вони безсмертні й вічно мандрують у тілах тварин і рослин. Проте тут уявлення про душу пов'язували з матерією.

«Тілесно-машинна» модель психіки виникла на основі ідей Декарта. Її сутність полягає в тому, що не лише такі м'язові реакції, як рефлекси, а й різні психічні стани виникають автоматично. Їх здійснює тіло, а не душа. Декарт сформулював проект «машини тіла», до функцій котрої належать: сприйняття, відображення ідей; утримання ідей у пам'яті, внутрішні прагнення. Ці функції відбуваються через розташування її органів: вони здійснюються, мов рухи годинника або іншого автомата.

В основу *матеріалістично-механічної концепції психіки* лягли погляди Томаса Гоббса. Її сутність полягає в тому, що матеріальні речі, впливаючи на організм, зумовлюють відчуття. За законом інерції, з відчуттів, у вигляді їхнього ослабленого сліду, з'являються уявлення. Вони формують ланки думок, котрі постають одна за одною в тому самому порядку, в якому змінювалися відчуття.

Емпірично-інтроспективна концепція психіки виникла на основі ідей Джона Локка, котрий сповідував походження всього складу людської свідомості від досвіду. В самому досвіді вчений виокремив два джерела – відчуття та рефлексію. Разом з ідеями, котрі приносять органи чуття, виникають ідеї, породжені рефлексією як внутрішнім сприйняттям діяльності нашого розуму.

Психіка розвивається, оскільки з простих ідей формуються складні. Усі ідеї постають перед судом свідомості. Свідомість – відображає сприйняття людиною того, що відбувається у її власній думці.

У *біологічній концепції* психіку людини розкривають через процеси асоціації, котрі є незалежними від свідомості рухових реакцій організму, з опорою на те, що самі асоціації проявляються у вигляді інтелектуальних, смислових процесів. Звідси виходить, що психіка – це біологічні реакції

організму, які не підпорядковуються свідомості, але спрямовані на адаптацію організму до середовища з метою вижити в ньому.

Психофізіологічна концепція психіки пояснює появу психічного (психіки) як наслідок спроможності проходження нервових імпульсів рефлекторною дугою через нервову систему людини. Рефлекторна схема нервової системи, запропонована Декартом, виявилася правдоподібною завдяки відкриттю відмінностей між чутливими (сенсорними) та руховими (моторними) нервовими шляхами, що ведуть у спинний мозок.

Психорефлекторно-кільцева концепція психіки виникла на основі моделі рефлекторного кільця, яким І. Сеченов замінив рефлекторну дугу. Якщо кільце не замикається, дія порушується. Саморегуляція поведінки організму за допомогою сигналів є фізіологічною підставою сеченовської схеми психічної діяльності. За Сеченовим, початкову ланку рефлексу становить не зовнішній, механічний поштовх, а подразник-сигнал. Унаслідок цього він інформує організм про ситуацію, до якої мають приєднатися робочі органи (м'язи), що володіють чутливістю. У них вбудовано сенсорні прилади, котрі передають у мозок сигнали про досягнутий ефект, змушуючи, за необхідності, автоматично корегувати поведінку.

Фізична (психофізична) концепція психіки полягає в тому, що психічне прирівнюється до імпульса, який залежить від інтенсивності подразника, котрий, своєю чергою, визначає інтенсивність відчуття. Вона ґрунтується на психофізичному законі Вебера – Фехнера та законі Стівенса, які розглядають логарифмічну і ступеневу залежність між інтенсивністю подразника й інтенсивністю відчуття. Але в ньому психічний образ не визначається остаточною структурою фізичного об'єкта, що в ньому відображений.

Близька до фізичної *нейрофізична концепція психіки*, яка прирівнює людську психіку до процесу звичних нейрофізичних реакцій – ранспортонів, метаболітів, медіаторів, проходження електричних сигналів і под.

Емоційна теорія психіки полягає в тому, що вона в основу психічного ставить емоції, котрі виникають на основі інстинктів (сліпих спонук) та являють собою спонукальні сили поведінки.

Хімічна концепція психіки пояснює психічну діяльність як наслідок хімічних реакцій в організмі людини. Так, вплив на психіку фармакологічних речовин зумовлює явища (скажімо, галюцинації), котрі не можна пояснити на основі формули речовини.

Когнітивна концепція психіки визначає її як властиву живим організмам систему отримання, перероблення та фіксації інформації, котру когнітивісти уявляють за аналогією з функціонуванням обчислювальних приладів.

Фройдівська концепція психіки розглядає її як таку, яка складається з 3-х компонентів, рівнів: «ВОНО», «Я» і «НАД-Я». На думку З. Фрейда, «ВОНО» – несвідома частина психіки, яка виявляється як вируючий казан біологічних вроджених інстинктивних потягів: агресивних і сексуальних. «ВОНО» насичене сексуальною енергією – «лібідо».

Другий рівень людської психіки «Я» становить свідомість, яка перебуває у стані постійного конфлікту з «ВОНО», пригнічуючи сексуальні потяги.

Третій рівень людської психіки – це «НАД-Я», котре слугує носієм моральних стандартів

На «Я» впливають три сили: «ВОНО», «НАД-Я» і суспільство, яке висуває свої вимоги до людини. «Я» прагне встановити гармонію між ними, підкоряється не принципу задоволення, а принципу «реальності».

Неофрейдистсько-соціокультурні моделі психіки полягають у тому, що в них замість біологічних детермінант головними визнані соціокультурні чинники, які приводять у рух психічні механізми. Тут можна говорити про моделі психіки, обґрунтовані К. Хорні, А. Адлером та ін.

Комплементарна концепція психіки, яку розробив К.-Г. Юнг, розкриває психіку як взаємовідповідну в просторі й часі взаємодію свідомого і несвідомого компонентів за безперервного обміну енергією між ними. Для К.-Г. Юнга несвідоме не було психобіологічним скупченням відторгнених інстинктивних тенденцій, витіснених спогадів і підсвідомих заборон. Він вважав його творчим, розумним принципом, що пов'язує людину зі всім людством, з природою і Космосом.

Трансперсональна концепція психіки, яку обґрунтував С. Гроф, полягає в тому, що у психіці людини (її свідомості) не існує чітких меж і обмежень. Людина посередництвом психіки заново може повертатися в минуле, переживати його.

Трансперсонально-динамічна концепція психіки, яку розробив італійський психіатр Р. Ассаджіолі, ґрунтується на припущенні, що людина перебуває в постійному процесі зростання, актуалізуючи свій невиявлений потенціал. Структура психіки особистості, за Р. Ассаджіолі, складна і має сім динамічних складових: 1) нижче несвідоме; 2) середнє несвідоме; 3) вище несвідоме; 4) поле свідомості; 5) свідоме особисте «Я»; 6) вище надособистісне істинне «Я» (або «СВОЄ»); 7) колективне несвідоме.

Структуралістична концепція психіки полягає у її розкритті як свідомості людини через її елементи. Нариклад, Тітченер розрізняв три категорії елементів свідомості: 1) відчуття; 2) образ; 3) почуття. Усе інше, згідно з його структурною школою, до свідомості не належить, приміром, абстрактне мислення.

Функціоналістична концепція психіки полягає в тому, що вона охоплює психічні функції (а не елементи) як внутрішні операції, котрі здійснює не безтілесний суб'єкт, а організм з метою задовольнити власну потребу в пристосуванні до середовища.

Гештальтпсихологічна концепція психіки розкриває її як апарат, що здатний формувати лише цілісні структури (гештальти) з фактів свідомості, котрі в принципі неможливо сформувати з певних елементів.

Психосоціальна концепція психіки виявляється у тому, що людська психіка є продуктом, який містить і неповторно своєрідне психічне, і соціальне, котрі перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Соціетальна концепція психіки розглядає її як систему, котра містить в собі інформацію не лише про відображальні, але й генетично-універсальні та історико-стимулюючі компоненти. За О. Донченко, соціетальна психіка зберігає і передає із покоління в покоління будь-яку різноманітну інформацію

без безпосередньої допомоги відображальних властивостей речевої матерії (наприклад, мозку людини).

Матеріалістична концепція психіки розглядає її як системну властивість високоорганізованої матерії (мозку), що полягає в активному відображенні суб'єктом об'єктивного світу, в побудові суб'єктом невід'ємної від нього картини цього світу і саморегуляції на цій основі своєї поведінки й діяльності.

Теологічна концепція психіки фактично прирівнює її до невмирущої душі, данної Богом.

Езотеричні концепції (моделі) психіки (їх також називають «символічними системами») репрезентують психічне, апарат якого дає змогу структурувати Простір Невидимого, вичленити те, що міститься в ньому. Езотерична модель є так званим апаратом, абсолютно необхідним для орієнтації в Тонкому Світі й змістовної класифікації всього наявного у ньому.

Власенко А.А.

аспірант,

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Зміни, які відбуваються в усіх сферах українського суспільства, формують громадську потребу у фахівцях високої кваліфікації. Ця парадигма посилює наголос на реформуванні української освіти, як бази з підготовки таких фахівців.

У період реформування української освіти, фахова психологічна підтримка всіх, задіяних в процесі, сторін набуває підвищеної важливості [2, с. 20].

Таким чином необхідність в підготовці кваліфікованих психологів збігається із загальною потребою суспільства у кваліфікованих фахівцях.

Мета дослідження полягає у виявленні зв'язку соціального запиту на підготовку психологів в світі реформування української освіти і тенденціями загальноосвітнього розвитку.

Завдання дослідження. 1. Проаналізувати загальноосвітні і внутрішньо українські тенденції розвитку. 2. Визначити місце психолога в системі реформування української освіти. 3. Встановити зв'язок між формуванням соціального запиту на психологічні послуги і тенденціями суспільного розвитку.

Основна частина.

1. В цілях, визначених Організацією Об'єднаних Націй в документі «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року», вказується на те, що сталий розвиток безпосередньо пов'язано з побудовою відкритого суспільства [4, с. 198]. Дж. Сорос, переносючи принцип